

FRÅN

DANIEL
SCHATZ

STOCKHOLM

DEN OKÄNDA HISTORIEN OM
SVERIGES MELLANÖSTERNPOLITIK

TILL

fri tanke

JERUSALEM

TVÅ BERÄTTELSE, EN KONFLIKT

ISRAELERS OCH PALESTINIERS SYN PÅ MELLANÖSTERNKONFLIKTEN

FÖR MER ÄN hundra år sedan slog sionistledaren – som senare skulle bli Israels förste premiärminister – David Ben-Gurion fast: »Vi vill att detta land ska vara vårt. Araberna vill att landet ska vara deras.« Decennier senare beskrev den palestinske litteraturprofessorn och politiske aktivisten Edward Said den israelisk-palestinska konflikten som »olöslig« – djupt rotad i två folks anspråk på samma land. I konfliktens kärna möts två drömmar, där båda sidor hävdar sin rätt och hoppas att den andra ska ge upp – eller försvinna.¹

Kampen om detta land – mindre till ytan än Dalarna – som av judarna kallas *Eretz Israel* (Israels land) och av palestinierna *Falastin* (Palestina), har utvecklats från lokala motsättningar mellan grannar till en av världens mest seglivade konflikter. Detta bibliska land, som sträcker sig från Medelhavets kust i väster till Jordanfloden i öster och från Galiléens berg i norr till Akabavikens stränder i söder, skakades redan 1947–1948 av ett blodigt inbördeskrig.

När Israel utropade sin självständighet 1948 följde ett regionalt storkrig, där fem arabländer gick till angrepp mot den nybildade judiska staten. Sedan dess har konflikten präglats av nya storkrig, bräckliga fredsavtal och otaliga medlingsförsök – men alltid återvänt till de seglivade motsättningarna mellan israeler och palestinier. Det är en konflikt som fortsatt enga-

gerar och polariserar även det svenska samhället, generation efter generation.

Den till synes olösliga konflikten har cementerat två motsatta narrativ kring varför israeler och palestinier anser sig ha rätt till landet. Ett narrativ är i sin enklaste form den berättelse ett folk berättar om sig själv och sin historia. Berättelserna ger mening åt dåtid och nutid, stärker den nationella identiteten och legitimerar den politik som anses vara nödvändig för det egna folkets säkerhet och överlevnad.

Dessa skilda tolkningar av konflikten bakgrund och orsaker har blivit djupt rotade i båda samhällena, trots återkommande försök från minoriteter att nyansera bilden. Konflikten kan därför endast förstås i sitt rätta sammanhang genom insikter om hur israeler och palestinier ser på sig själva, sin historia och varandra. Deras narrativ har inte bara påverkat själva konflikten, utan även format hur politiker världen över – från Stockholm till Washington – har tolkat och agerat. Därför är dessa berättelser en nödvändig utgångspunkt för att förstå hur Sveriges Mellanösternpolitik har utvecklats över tid.²

Den israeliska berättelsen: överlevnad, exil och återkomst

Det dominerande israeliska narrativet kring konflikten är djupt rotat i det judiska folkets historiska erfarenheter. Berättelsen kretsar kring fyra centrala, nästan mytiska begrepp: förstörelsen (*hurban* på hebreiska), exilen (*galut*), Förintelsen (*Shoah*) och återfödelsen (*tekuma*). Tillsammans bildar dessa begrepp en sammanhängande historia som sträcker sig över årtusenden och kulminerar i det judiska folkets återkomst till landet Israel (*Eretz Israel*).

Idén om nationell återfödelse bygger på föreställningen om en obruten historisk, kulturell och religiös kedja mellan det judiska folket och landet Israel. Enligt den israeliska självbilden har denna kedja aldrig brutit, trots århundraden av fördrivningar och exil. Den hämtar sin kraft i de heliga skrifterna och i Guds förbund med Abraham, stamfadern för israeliterna – det semitisktalande folk som enligt bibeltraditionen bosatte sig i det område som motsvarar dagens Israel under järnåldern.

För staten Israels grundare, David Ben-Gurion, var Bibeln mer än bara en religiös text; han såg den som ett historiskt dokument och ett moraliskt äganderättsbevis till Palestina, med rötter som sträcker sig 3 500 år tillbaka i tiden. Dessa anspråk kom att bli en grundpelare i den israeliska identiteten och ett centralt argument för rättfärdigandet av den judiska statens existens.³

Det israeliska narrativet tecknar ett långt panorama av förföljelser och trauman – en berättelse om påtvingad exil i den judiska diasporan och en obruten kamp för överlevnad i en fientlig omvärld. Från babyloniernas förstörelse av Jerusalems första tempel 586 f.Kr., via romarnas förstörelse av det andra templet år 70 e.Kr. och den efterföljande fördrivningen av det judiska folket från sitt land, till korstågens massakrer och den spanska inkquisitionen, och vidare genom århundraden av blodiga pogromer i Östeuropa, leder denna historiska kedja slutligen fram till den yttersta katastrofen: Nazitysklands utrotning av sex miljoner judar.

Varje epok bär spår av förtryck, gettoisering och antisemitism – ett kollektivt sår som, i detta narrativ, endast kunde läkas genom återkomsten till Sion och grundandet av en judisk stat. Dessa erfarenheter har etsat sig fast i det israeliska medvetandet och bidragit till en självbild av ett folk som ständigt måste vara redo att försvara sin existens.⁴

Trots århundraden av prövningar – eller kanske just därför – höll det judiska folket envist fast vid drömmen om att återvända till Sion. Denna längtan märks än idag i de dagliga hebreiska böner som alltid riktas mot Jerusalem, liksom i litteraturen, musiken och den obrutna judiska närvaron i det heliga landet. Påskhögtidens (*pesach*) ord »nästa år i Jerusalem« (*le shana haba be Yerushalayim*) blev en av diasporajudarnas starkaste symboler för hoppet om att en dag återvända till det förlorade, men förlovade landet.

Med tiden omvandlades denna kulturella och religiösa längtan till ett politiskt program – sionismen. Rörelsen växte fram i Europa under nationalismens tidsålder i slutet av 1800-talet, då även andra statslösa folk började formulera krav på nationellt självbestämmande. Tänkare som den rysk-judiske läkaren Leon Pinsker lade grunden för idén i sitt verk *Auto-Emancipation* (Självbefrielse) från 1882.

Men det var den österrikisk-ungerske journalisten Theodor Herzl som några år senare gav sionismen verklig politisk drivkraft. I pamfletten *Der Judenstaat* (Judestaten) från 1896 formulerade och populariserade den sekulära Herzl tanken på judiskt nationellt självbestämmande med en aldrig tidigare skådad intensitet. Hans politiska strategi för att förverkliga denna vision utmanade inte bara rådande politiska och sociala normer, utan markerade början på en ny epok i det judiska folkets historia.⁵

Herzls övertygelse stärktes när han 1894 bevittnade rättegången mot Alfred Dreyfus, en fransk officer av judisk härkomst som felaktigt dömdes för spioneri och förvisades till den ökända Djävulsön utanför franska Guyanas kust. Under rättegången fylldes Paris gator av folkmassor som ropade: »Död åt judarna!« I *Der Judenstaat* drog Herzl slutsatsen att judar, oavsett lojalitet och uppoffringar, alltid skulle betraktas som främlingar i de samhällen de levte i under generationer.⁶

Skakad av dessa insikter menade han att både judisk assimilation och isolering i egna, traditionsbundna samhällen var hopplösa strategier. Judiska församlingar hade prövat båda strategierna i hopp om att undkomma antisemitismens skugga, men utan resultat. Inte heller religiös reformering eller politiska rörelser som socialismen och liberalismen, vilka lovade lika rättigheter för alla, hade lyckats bryta diskrimineringens järngrepp. Upplysningens löften om frihet och jämlikhet släppte visserligen in delar av Europas judenhet i kultur- och samhällslivets finrum, men antisemitismen bestod – lika seglivad som tidigare.

Mot denna bakgrund formulerade Herzl sionismens viktigaste mål: att bryta århundraden av judisk förföljelse och statslöshet genom att grunda en egen stat. Den nya, moderna nationen skulle bygga på styrka, stolthet och självständighet – i skarp kontrast till den rådande stereotypen av diasporajuden som rädd, rotlös och förföljd. Endast genom att återta sin politiska och nationella suveränitet, menade sionisterna, kunde judarna åter bli ett folk och en nation bland andra.⁷

Herzls vision tog ett avgörande steg mot förverkligande 1897, då över tvåhundra delegater från sjuutton länder samlades till den första sionistkongressen i schweiziska Basel. Den brittiske författaren Israel Zangwill beskrev stämningen med bibliska metaforer: »Vid Babels floder satt vi och grät när vi mindes Sion. Vid Basels floder beslöt vi att inte gråta mer.« Kongressen antog ett sionistiskt program, en judisk flagga och lade grunden för de politiska institutioner som tillsammans bildade Världssionistorganisationen, som snart skulle spela en avgörande roll i att mobilisera internationellt stöd för etableringen av en judisk stat.⁸

Trots att Herzls idéer fick viss medvind möttes sionismen länge av misstro i de flesta judiska församlingar världen över – även i Sverige. Rörelsen vann framför allt anhängare i Östeuropas segergerade judiska samhällen, *shtetls*, där vardagen

präglades av fattigdom, stark gemenskap och ett rikt kulturellt och religiöst liv – liksom en endemisk antisemitism. I denna miljö uppfattades sionismen i större utsträckning som ett logiskt svar på de ständiga hoten från en fientlig omgivning.

Samtidigt rådde stor tveksamhet inför det sionistiska projektet bland världens regeringar och stormakter. Först efter Nazitysklands systematiska folk mord på sex miljoner judar började det internationella samfundet se upprättandet av en judisk stat som en historisk och moralisk nödvändighet. Det var också i Förintelsens efterdyningar som sionismen kom att bli den dominerande idéströmningen inom judiskt politiskt tänkande – en ställning som består än i dag.⁹

Herzl anade själv vart utvecklingen var på väg. »I Basel grundade jag den judiska staten«, skrev han 1897 i sin dagbok. »Kanske om fem år, alldeles säkert om femtio, kommer alla att inse det.« Ett halvsekel senare, 1947, antog FN:s generalför samling delningsplanen för det brittiska Palestinamandatet som banade väg för staten Israels grundande 1948. Därmed förverkligades det judiska folkets tvåtusenåriga dröm om att återvända till Sion, och samma folk såg i den nya staten en existentiell garanti för att Förintelsens fador aldrig skulle upprepas.

I det israeliska narrativet gick judarna nu från att vara en ständigt förföljd minoritet – utlämnad åt majoritetens godtycke – till en stolt nation med egen stat, suveränitet och armé i sitt historiska hemland. Denna omvandling fångas i Israels nationalsång *Hatikva* (Hoppet), vars inledning beskriver den judiska själens längtan mot Sion. Orden ger röst åt det tvåtusenåriga hoppet om att åter vara ett fritt folk i sitt eget land – Sions och Jerusalems land.

Det judiska folkets historiska upprättelse förenades med en beslutsamhet att aldrig mer passivt acceptera övergrepp och förföljelser. Redan 1950 antogs lagen om återvändande, som ger

varje jude rätt att invandra till Israel. Definitionen av judiskhet påminner delvis om de släktskapskriterier som låg till grund för Nazitysklands Nürnberglagar – men syftet är nu att ge skydd, inte att möjliggöra förföljelse. På så sätt konkretiserar lagstiftningen löftet om »aldrig mer«.

Det historiska arvet har också satt djupa spår i Israels utrikes- och säkerhetspolitik. En stark betoning på militär styrka och självförsvar fungerar som ett prisma genom vilket många andra frågor tolkas. I den israeliska självbilden framstår landet som en liten, demokratisk och heroisk David, som gång på gång tvingas försvara sin existens mot ständigt nya skepnader av Goliat: arabiska diktaturer, palestinska terrorgrupper och den ständige ärkefienden, Islamiska republiken Iran, samt dess proxygrupper i Mellanöstern. Hoten upplevs inte bara som militära utan som existentiella.¹⁰

Denna självbild har förstärkts genom upprepade dödliga konflikter med palestinierna och Israels arabiska grannstater – från Nebi Musa-upploppen 1920 och massakern på judar i Hebron 1929, till den stora arabiska revolten 1936–1939 som vände sig mot den växande judiska immigrationen. Självständighetskriget 1948, då fem arabländer angrep den nybildade judiska staten med målet att utplåna Israel, följdes av sexdagarskriget 1967 och Yom Kippur-kriget 1973. Dessa händelser befäste insikten att landets existens aldrig kan tas för given. Därefter kom de två palestinska intifadorna 1987–1993 och 2000–2005, som utmärktes av mord på civila israeler.

Israel har sedan sitt grundande utsatts för återkommande terrordåd, raketbeskjutningar och dödliga angrepp från PLO (Palestinska befrielseorganisationen; *Munazzamat al-Tahrir al-Filastiniyya*), Hamas (islamiska motståndsrörelsen; *Harakat al-Muqawamah al-Islamiyah*) liksom andra palestinska, arabiska och Iranstödta terrorgrupper.

Efter Hamas blodiga maktövertagande i Gazaremsan 2007 har nästan två decennier av återkommande krig och väpnade konflikter följt med den islamistiska terrororganisationen. Den långvariga kampanjen av palestinska terrordåd, som krävt tusentals liv och skadat många fler, kulminerade i Hamas massaker den 7 oktober 2023. Då mördades omkring 1200 israeler, kvinnor våldtogs, hela familjer brändes levande och runt 250 personer togs som gisslan – den dödligaste attacken mot judar sedan Förintelsen. Massakern har stärkt den israeliska övertygelsen om att landets överlevnad hänger på förmågan att slå tillbaka varje angrepp.¹¹

Trots flera påtvingade storkrig mot sina grannstater och återkommande försvarskrig mot PLO, Hamas, Hizbollah i södra Libanon, huthimilisen i Jemen och andra terrorgrupper – samt det existentiella hotet från den iranska regimen – har Israel framställt sig som en stat som konsekvent strävar efter fred.

Redan 1947 accepterade den judiska sidan FN:s delningsplan för Palestinamandatet, som syftade till att skapa både en judisk och en palestinsk stat, men som avvisades av palestinerna och arabstaterna. Därefter följde fredsavtalen med Egypten 1979 och Jordanien 1994 samt Abrahamavtalen 2020, som ledde till normaliserade och snabbt fördjupade relationer med Förenade Arabemiraten, Bahrain och Marocko.

Genom Osloavtalet med PLO 1993 tog Israel ett historiskt steg mot fred genom att godkänna palestinskt självstyre på delar av Västbanken och i Gazaremsan. Ur israeliskt perspektiv har även de mest generösa fredserbjudandena – både före och efter fredsprocessen – konsekvent avvisats av det palestinska ledarskapet och besvarats med fortsatt våld och terror. Som Israels utrikesminister Abba Eban (1966–1974) uttryckte det i början av 1970-talet: »Araberna har aldrig missat en möjlighet att missa en möjlighet till fred.«¹²

Detta har befäst uppfattningen att det inte finns någon genuin fredspartner som accepterar en palestinsk stat vid sidan av Israel – bara en som skulle byggas på den judiska statens ruiner. Det har också befäst bilden av ett ständigt fientligt inställt internationellt samfund, med FN i spetsen, som slentrianmässigt fördömer Israel. Massakern den 7 oktober har förstärkt denna övertygelse. För Israel är det en självklar förpliktelse att agera i självförsvar för att trygga det judiska folkets framtid. Detta imperativ präglar landets utrikespolitik och formar dess säkerhetsdoktrin och relation till omvärlden än idag.¹³

Den palestinska berättelsen: förlust, motstånd och återvändande

Det palestinska narrativet av konflikten liknar det israeliska genom att betona en obruten historisk, kulturell och religiös koppling till landet. Den nationella berättelsen kan sammanfattas i sju centrala begrepp: Katastrofen (*al-nakba* på arabiska) symboliserar förlusten av land och hem. Exil och rotlöshet uttrycks genom främlingskapet (*ghurba*) och förskingringen (*shatat*). Motstånd (*muqawama*) och revolution (*thawra*) representerar kampen för rättvisa och självbestämmande, medan uthålligheten (*sumud*) – att hålla ut trots motgångar – ses som en dygd. Denna mytologiska berättelse mynnar ut i idén om återvändandet (*awda*): Drömmen om ett framtida fritt Palestina.

Detta narrativ förankras i en längre historisk utveckling där palestinska politiker, historiker och intellektuella framhåller hur en palestinsk identitet vuxit fram genom en långvarig social, politisk och kulturell koppling till Palestina. Under 1960- och 1970-talen var PLO:s forskningscentrum i Libanon

drivande i att sprida denna historieskrivning, som byggde på tanken om palestinsk kontinuitet från antiken till nutid – en medveten spegling av det israeliska narrativet där dagens judar knyts till de bibliska israeliterna.

Den historiska dimensionen kompletteras av en religiös. Palestiniernas koppling till landet binds ofta till Ismael (*Ismail*), Abrahams (*Ibrahim*) förstfödde son, som inom islam betraktas som profet. Den ikoniska Al-Aqšamoskén på Tempelberget i Jerusalem (al-Quds al-Sharif) ses som islams tredje heligaste plats, efter Mecka och Medina, och är en samlande symbol för palestinsk nationalism. Enligt islamisk tradition färdades profeten Muhammed år 621 från Mecka till Jerusalem på en bevingad häst under den mirakulösa nattresan (*al-Isra*), och steg därefter upp till himlen.

Genom denna berättelse binds Jerusalems heliga platser samman med både himmel och jord. Landet blir en identitetsbärande symbol – för palestinier, araber och muslimer världen över. Koranens hänvisningar till det heliga landet (*al-Ard al-Muqaddasah*), liksom den palestinska nationella rörelsens politiska mobilisering sedan slutet av 1960-talet, har förstärkt denna koppling.¹⁴

Motstånd mot vad som beskrivs som utländskt förtryck löper som en röd tråd genom hela narrativet. Gestalter ur arabisk och islamisk historia – som Saladin (Salah al-Din), som 1187 återerövrade Jerusalem från de kristna korsfararna – lyfts fram som symboler för rättfärdig kamp mot övermäktiga fiender. I modern tid har imamen Izz al-Din al-Qassam blivit en ikonisk gestalt och martyr, då han ledde väpnat motstånd mot det brittiska mandatet och den judiska invandringen till Palestina innan han dödades 1935. Dessa förebilder ger moralisk tyngd åt det fortsatta motståndet mot vad som beskrivs som dagens sionistiska kolonisation och förtryck.¹⁵

Konturerna av en mer distinkt palestinsk identitet började växa fram under slutet av 1800-talet, när Palestina var en del av det osmanska riket, och samexisterade med bredare arabiska och muslimska lojaliteter. Identiteten tog sig uttryck i namnskicket där ortsnamn blev efternamn – som al-Ghazzawi (från Gaza). Ändå förblev den länge outtalad och framför allt kulturell snarare än politisk.

En vändpunkt kom med Balfourdeklarationen 1917, där Storbritannien uttryckte sitt stöd för ett »nationellt hem för det judiska folket« – fem år innan landet tog Palestinamandatet i besittning. För palestinerna blev den växande judiska invandringen ett existentiellt hot. Som svar bildades föreningar och tidskrifter, och en intensiv debatt blossade upp om motståndets inriktning: Borde kampen främst riktas mot den brittiska kolonialmakten, mot sionismen – eller mot båda?¹⁶

Under 1920- och 1930-talen hårdnade motståndet. De blodiga Nebi Musa-upploppen 1920 och Buraq-oroligheterna 1929 (*Thawrat al-Buraq*) kom att ses som tidiga uttryck för försvaret av islams heliga platser. Det stora upproret 1936–1939 (*al-Thawra al-Filastiniyya al-Kubra*) fick en närmast mytisk betydelse. Haj Amin al-Husseini, Jerusalems muslimska stormufti, blev en central politisk och religiös auktoritet och kom att prägla den framväxande palestinska nationalrörelsen långt in på 1940-talet.¹⁷

Staten Israels grundande 1948 ses i det palestinska narrativet som kulmen på en lång kolonial process. I denna tolkning framställs sionismen inte som en nationell befrielseströrelse utan som en fortsättning på västerländsk imperialism, som trängt undan Palestinas ursprungsbefolkning. Eftersom sionismens grundidé – och Israels territoriella expansion – ses som ett ständigt hot mot palestinernas rättigheter framstår långsiktiga kompromisser som nästintill omöjliga. Samtidigt har israelisk–

palestinska fredsavtal, såsom Osloavtalet, periodvis öppnat för mer pragmatiska lösningar.

Det första arabisk-israeliska kriget 1948, känt i den palestinska historieskrivningen som *al-Nakba* (katastrofen), markerar inte bara förlusten av Palestina utan inledningen på en långvarig, traumatisk och ännu pågående exil. Massfördrivningen till flyktingläger på Västbanken och Gazaremsan samt i Jordanien, Syrien och Libanon, tillsammans med förstörelsen av hem och byar, skildras som ett kollektivt trauma som förs vidare från generation till generation. Nycklar till förlorade hem, bevarade som familjeklenoder, blir i denna berättelse symboler för drömmen om *al-awda* – det framtida återvändandet till ett fritt Palestina.¹⁸

Under 1950- och 1960-talen hamnade den palestinska frågan i skuggan av panarabismen, ledd av Egyptens president Gamal Abdel Nasser. Befrielsen av Palestina blev en del av ett större projekt för arabisk enhet. Sakernas tillstånd började förändras med grundandet av den palestinska nationella befrielseörelsen *Fatah* (*Harakat al-Tahrir al-Watani al-Filastini*) 1959 och den palestinska befrielseorganisationen PLO (*Munazzamat al-Tahrir al-Filastiniyya*) 1964, som inledningsvis stod under arabstaternas kontroll. När ett mer självständigt palestinskt ledarskap trädde fram försköts konfliktens tyngdpunkt från panarabisk retorik till en palestinsk nationalism, där den nationella befrielsen definierades som ett palestinskt ansvar och den väpnade kampen gavs en central roll.

Det arabisk-israeliska kriget 1967, känt bland palestinier som *al-Naksa* (bakslaget), blev en avgörande vändpunkt. Västbanken, som dittills stått under jordanskt styre, och Gazaremsan, som administrerats av Egypten, ockuperades av Israel. Arabstaternas förnedrande nederlag fördjupade traumat från *al-Nakba* 1948 och undergrävde tron på panarabismens löften. I samband med att man miste det återstående palestinska territoriet förstärktes

insikten att palestiniernas sak måste drivas av dem själva. Under Fatah-ledaren Yassir Arafats ledning blev PLO från slutet av 1960-talet den samlande kraften för nationell befrielse och internationellt erkännande.¹⁹

PLO:s strategi byggde på uthållighet (*sumud*), förankrad i självbilden av ett folk som kunde böjas men inte kuvas. Olivträdet blev, med sina djupa och seglivade rötter en symbol för beslutsamheten att stanna kvar på sin mark, trots fördrivning och ockupation. Motståndsandan uttrycktes i parollen »från floden till havet ska Palestina bli fritt« (*min an-nahr ila al-bahr, Filastin hurra*), ett slagord som ännu ljuder i propalestinska demonstrationer världen över. Den kompromisslösa hållningen återspeglades i Palestinas nationella stadgar, antagna 1964 och reviderade 1968. Där slog PLO fast att det palestinska folket hade en odiskutabel rätt till hela sitt hemland och att denna rätt endast kunde förverkligas genom väpnad kamp och elimineringen av staten Israel.²⁰

PLO etablerade snabbt ett narrativ om seger och martyrskap. Slaget vid Karameh 1968 – där palestinska gerillakrigare (*fidaiyyun*), tillsammans med jordanska trupper, utkämpade hårda strider mot en israelisk offensiv – blev en symbol för uppoffring och heroism. En myt om militär seger växte fram som inspirerade nya generationer att ansluta sig till kampen mot den sionistiska fienden. Yassir Arafat – som själv sade sig ha deltagit i striderna – personifierade den palestinska motståndsviljan.²¹

Arafat slog 1969 fast att PLO:s mål var att »befria hemlandet med alla nödvändiga medel«. Under 1970-talet genomförde grupper knutna till PLO spektakulära terroråd som satte den palestinska frågan på världens agenda. Bilder av gerillakrigare med automatvapen spreds som en löpeld i internationella medier och gjorde den svartvita palestinasjalen (*keffiyeh*) till en romantiserad symbol för den palestinska kampen. Samtidigt

skakade dåd som massakern på israeliska idrottsmän vid de Olympiska spelen i München 1972 om en hel värld.²²

När Arafat talade inför FN:s generalförsamling 1974 steg han upp i talarstolen iförd militäruniform, ett tomt pistolhölster och sin svartvita keffiyeh, som redan blivit en del av hans varumärke. Från scenen avvisade han kritiken mot PLO:s metoder: »Den som står upp för en rättvis sak och kämpar för friheten och befrielsen av sitt land från inkräktare, bosättare och kolonisationärer kan omöjligen kallas terrorist.« Talet förenade hot och försoning: Arafat framställde sig som både gevärets och olivkvistens bärare och vädjade till världssamfundet att inte låta olivkvisten glida ur hans hand.²³

Medan islamiska inslag förekom i de sekulära PLO-fraktionernas retorik, fick islamismen sitt verkliga genombrott i den palestinska politiken först när Hamas grundades 1987. Som den palestinska grenen av Muslimska brödraskapet utgick organisationen från islamistiska principer för ett heligt krig (*jihad*) mot Israel. I rörelsens stadga från 1988 fastställdes att hela Palestina – inklusive dagens Israel – var helig muslimsk egendom (*waqf*) som varken kunde förhandlas bort eller delas. Befrielsen av Palestina förklarades som en religiös plikt (*fard*), medan väpnad kamp framställdes som den enda vägen till seger. Genom en kombination av terrordåd mot Israel och omfattande social verksamhet i Västbanken och Gazaremsan etablerade sig Hamas snabbt som en alternativ maktbas gentemot det övervägande sekulära PLO-ledarskapet.²⁴

Parallellt utlöste missnöjet i de ockuperade områdena två stora resningar – den första och den andra intifadan (1987–1993; 2000–2005). I palestinsk historieskrivning beskrivs upproren som uttryck för folkligt motstånd mot fortsatt ockupation. Under samma period genomgick PLO en förändring: Från att ha krävt Israels avskaffande började organisationen – åtminstone

i teorin – acceptera en tvåstatslösning. Osloavtalet 1993 innebar ömsesidigt erkännande mellan PLO och Israel och ledde till att den Palestinska myndigheten bildades, med begränsat självstyre på delar av Västbanken och Gazaremsan. I det palestinska narrativet markerade detta ett historiskt skifte: från revolutionärt väpnat motstånd till ett statsbyggande projekt. Erkännandet av Israel beskrevs som en strategisk kompromiss, samtidigt som visionen om ett befriat Palestina bestod – om än under fortsatt israelisk ockupation och med djupa interna motsättningar om kompromissernas pris.²⁵

Mot denna bakgrund vann Hamas de palestinska parlamentsvalen 2006 och bildade regering inom den Palestinska myndigheten, samtidigt som Fatah behöll presidentposten och kontrollen över förvaltningen. Året därpå tog Hamas full kontroll över Gazaremsan efter en våldsamt kupp. Maktövertagandet, som följde på Israels ensidiga tillbakadragande från enklaven 2005, innebar att Västbanken kom att styras av Fatah, medan Gazaremsan hamnade under Hamas kontroll. Splittringen skapade två parallella palestinska styren – ett nationalistiskt och ett islamistiskt – som fortfarande genomsyrar konfliktens dynamik.²⁶

Nutidens palestinska narrativ kretsar kring tre huvudteman: det fortsatta lidandet under ockupationen, den upplevda makt- och ojämlikheten gentemot Israel liksom det internationella samfundets passivitet inför övergrepp och uppfattade partiskhet till Israels fördel. Det strukturella förtrycket framställs som det avgörande hindret för frigörelse, förverkligandet av den palestinska rätten att återvända och upprättandet av en självständig stat. FN:s resolutioner anses ge kampen juridisk och moralisk tyngd. Israels fortgående ockupation, bosättningspolitik och återkommande kränkningar av mänskliga rättigheter betraktas som uppenbara brott mot den internationella rätten och som oöverkomliga hinder för en rättvis och varaktig fred.²⁷

Kriget mellan Israel och Hamas 2023–2025 tolkas inom det palestinska narrativet som ett folkmord. Flygbombningar, militär belägring och folkfördrivningar framställs som uttryck för en fortsatt politik som grundar sig på kollektiv bestraffning. Gazakriget betraktas som ännu ett kapitel i en lång kedja av nederlag och maktlöshet som tog sin början med den stora fördrivningen, al-Nakba 1948, och nederlaget al-Naksa 1967, då Israel ockuperade vad som återstod av det historiska Palestina. Den palestinska erfarenheten beskrivs som ett tillstånd av permanent osäkerhet, där generationer levt med exil, ockupation och statslöshet och där fortsatt motstånd – politiskt, diplomatiskt och militärt – uppfattas som en existentiell plikt.²⁸

Hur berättelserna formar svensk Mellanösternpolitik

Både det israeliska och det palestinska narrativet bygger på en känsla av sårbarhet och hot, men de tolkar sina erfarenheter på skilda sätt. Där den ena sidan ser rättvisa, upprättelse och historisk nödvändighet, uppfattar den andra orättvisa, förlust och nationell katastrof – och vice versa. Varje berättelse bekräftar därmed sin egen moraliska logik, samtidigt som den avfärdar motpartens perspektiv, vilket gör kompromisser politiskt kostsamma och känslomässigt svåra att godta. Dessa spegeleffekter har gjort konflikten ovanligt svår att lösa.

Narrativen påverkar inte bara hur parterna själva ser på den israelisk–palestinska konflikten, utan också hur omvärlden förväntas förstå och tolka utvecklingen i regionen. Här blir berättelsernas betydelse för svensk Mellanösternpolitik tydlig. Politiker som engagerar sig i frågan gör det ofta med en

begränsad och fragmentarisk bild av konflikten. Perspektiven tenderar att luta åt det som, grovt förenklat, kan beskrivas som proisraeliskt eller propalestinskt. Dessa tolkningsramar påverkar hur händelser värderas, hur ansvar fördelas och vilka politiska åtgärder som anses vara rimliga.

Mot denna bakgrund har både israeler och palestinier – liksom deras anhängare världen över – mobiliserat stöd för sina narrativ genom diplomati, informationskampanjer och mediepåverkan. Den svenska debatten blir därmed inte bara en reaktion på utvecklingen i regionen, utan också en arena där konkurrerande tolkningar av konflikten prövas och återskapas.

Svenska beslutsfattare möter ständigt dessa konkurrerande perspektiv, som fungerar som tolkningsramar och politiska verktyg. Narrativen förenklar den komplicerade konflikten genom att lyfta fram vissa aspekter och tona ned andra. De fungerar som filter för hur utvecklingen i regionen förstås och värderas, och sätter ramarna för vad som anses vara politiskt rimligt, legitimt och moraliskt försvarbart. På så sätt blir berättelserna kognitiva genvägar: De sorterar bort komplexitet, avgör vilka fakta som framstår som relevanta och placerar aktörerna i tydliga roller som offer och förövare.

Politiker som lutar åt det israeliska perspektivet betonar ofta landets existentiella säkerhetsbehov, det ständiga hotet från den palestinska terrorismen och rätten till självförsvar. Förespråkare för den palestinska saken lyfter i högre grad fram palestiniernas rättigheter, kritiserar den långvariga israeliska ockupationen och pekar på Israels brott mot mänskliga rättigheter och internationell rätt. Även om perspektiven inte nödvändigtvis är oförenliga, blir oftast ett av dem det ramverk som formar hur konflikten uppfattas. Med tiden kan dessa berättelser bli så inflytelserika att de överskuggar den faktiska utvecklingen på marken.²⁹

Mot denna bakgrund fördjupar vi oss nu i de händelser som format Sveriges Mellanösternpolitik under nästan åtta decennier – från staten Israels grundande 1948 till kriget mellan Israel och Hamas 2023–2025. För att sätta politiken i sitt sammanhang inleder vi med de historiska band som har knutit Sverige till Palestina – från vikingatiden till det tidiga svenska stödet för den sionistiska rörelsen.